על של חבירו [א]טובת הנאה שלו [א] א"ל התם הוא דקאתי מכח ישראל משום הכי אזלינן בתר מתכפר והוה ליה תחילתו וסופו ביד ישראל אבל הכא הכי קא מיבעיא ליה מי בעינן מתחילה ועד סוף דתיקו ברשות מאן דעביד תמורה [ב] תיקו: אמר מר (א) [ג]מוקדשי עובדי כוכבים לא נהנין ולא מועלין לא נהנין [ב]מדרבנן [ג] ולא מועלין [ג]מדאורייתא מ"ט [ד] דכתיב [1]נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה [ה]וילפינן חטא חטא מתרומה [ה] ובתרומ' כתיב [2]בני ישראל ולא עובדי כוכבים ואין [ו] חייבין עליהם משום פיגול נותר וטמא דכתיב בה בטומאה [3]דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם [וגו'] ויליף נותר חילול חילול מטומאה דכתיב גבי טומאה בני ישראל ולא יחללו וגו' וכתיב גבי נותר [4]ואוכליו עונו ישא כי את קדש ה' חלל ויליף פיגול עון עון מנותר דכתיב גבי פיגול [5]והנפש האוכלת ממנו עונה תשא וכתיב גבי נותר ואוכליו עונו ישא כי את קדש ה' חלל וכולהו בני ישראל ולא עובדי כוכבים ואין עושין תמורה דכתיב [6]לא יחליפנו ולא ימיר וכתיב בריש ענין [ז] [7]דבר אל בני ישראל ([ז]לאמר) [ח] איש כי יפליא נדר בערכך [ט] ל"א ואין עושין תמורה מ"ט דאיתקשא תמורת בהמה למעשר בהמה ומעשר בהמה למעשר דגן [י] וגבי מעשר דגן כתיב [יא] (כל) [8][כי את] מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' בני ישראל ולא עובדי כוכבי' [יב]: ואין מביא (עליהן) נסכים אבל קרבנו טעון נסכים דברי רבי שמעון: מנה"מ דתנו[ח] רבנן [9]אזרח [יג] אזרח מביא נסכים ואין העובד כוכבים מביא נסכים יכול לא תהא עולתו טעונה נסכים ת"ל [ט]ככה אמר ר' יוסי רואה אני בבולן להחמיר מאי טעמא [10]לה' כתיב [יד] ביה בד"א בקדשי מזבח אבל בקדשי בדק הבית [טו] מועלין בהן מ"ט דכי גמרינן מעילה חטא חטא מתרומה דומיא דתרומה דקדוש קדושת הגוף אבל בקדושת בדק הבית דקדושת דמים לא אמר רב יהודה [טז] אמר רב כל לא תעשה [יז] בתורה עשה בה מעשה חייב לא עשה בה מעשה פטור וכללא הוא דלאו שאין בו מעשה פטור והרי מימר דלאו שאין בו מעשה הוא ולקי דתנן לא [יח] שהוא רשאי להמיר אלא שאם המיר מומר וסופג את הארבעים אמר לך רב הא מני רבי יהודה היא דאמר [י]לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ומי מצית מוקמת למתניתין כר' יהודה והא אוקימתא לרישא דלא כרבי יהודה דקתני הכל ממירין [יט] הכל לאיתויי מאי לאיתויי יורש ודלא כרבי יהודה האי תנא סבר לה כוותיה בחדא דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו ופליג עליה בחדא דאילו רבי יהודה סבר יורש אינו סומך יורש אינו ממיר ותנא דידן סבר יורש סומך יורש ממיר [כ]אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם א"ר יצחק א"ר יוחנן [כ] [ל]משום ר' יוסי הגלילי כל לא תעשה שבתורה עשה [כא] בו מעשה לוקה לא עשה בו מעשה פטור [מ]חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם אף על פי שלא עשה מעשה חייב משום רבי יוסי ברבי חנינא אמרו אף המקדים תרומה לביכורים נשבע מנלן א"ר יוחנן משום [ט]ר"מ אמר קרא [כב] [11]כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא בית דין של מעלה אין

ויליף נותר חילול חילול מטומאה. דבקדשי עובדי כוכבים אין כהן משום נותר'): כג] **וכתיב גבי נותר** (ויקרא יט) **ואוכליו עונו ישא כי את קדש ה' חלל.** מה חילול האמור גבי טומאה ישראל ולא עובדי כוכבים אף חילול האמור כאן ישראל ולא עובדי כוכבים (ב): כד] השתא קא מפרשינן לכולה ברייתא וקתני **ואין עושין תמורה.** ומאי טעמא אין עושין תמורה: ה"ג **דאיתקש תמורת בהמה למעשר בהמה.** כדאמרינן לקמן בשילהי פירקין (דף יג.) והלא מעשר בכלל שאר הקדשים וכו' למה יצא להקיש אליו ולומר לך דמה מעשר קרבן יחיד ועושה תמורה אף כל קרבן יחיד כה] ועושה תמורה לאפוקי קרבנות צבור: **מעשר בהמה איתקש למעשר דגן.** כדאמרינן בבכורות (נג:) עשר תעשר [דברים יד] בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן: **וגבי מעשר דגן כתיב** (במדבר יח) **כי את מעשר בני ישראל.** דמשמע בני ישראל ולא עובדי כוכבים הכי נמי גבי מעשר בהמה ישראל ולא עובדי כוכבים וכי היכי דאמרינן גבי מעשר בהמה ישראל ולא עובדי כוכבים הכי נמי נימא גבי תמורת בהמה שהרי הוקשו כולן זה לזה ומהכא נפקא דקדשי עובדי כוכבים אין עושין תמורה כו]: **אזרח.** זהו ישראל ולא העובד כוכבים מביא נסכים כלל: **יכול לא תהא עולתו טעונה נסכים.** אפילו משל צבור: **ת"ל ככה.** דככה עיכובא הוא דודאי טעונין נסכים ומשל צבור. (ג) כז] ולנ"א דכתיב בספרים ול"ג עליהן משמע הכי אזרח כגון ישראל מביא נסכים אפי' בפני עצמן ואין העובד כוכבים מביא נסכים בפני עצמן יכול לא תהא עולתו טעונה נסכים ת"ל ככה והוי עיכובא דודאי קרבנו טעון נסכים אפי' משלו דמקבלים מיניה דמי נסכים: ה"ג **מאי טעמא לה' כתיב בהו** ול"ג **קדש לה'.** והכי מצאתי בזבחים בפ' ב"ש (דף מה.) מאי טעמא לה' כתיב בהו בקדשי עובדי כוכבים דכתיב איש איש מבני כח] ישראל אשר יקריב קרבנו וגו' [ויקרא כב] והאי קרא מוקמינן ל) בעובדי כוכבים שנודרים נדרים ונדבות כישראל וכתיב בסיפיה דקרא לה' שנאמר אשר יקריבו לה' לומר לך דדיינין להו בתורת שאר קדשים דמועלין בהן וחייבין עליהן משום פיגול כו': **והרי מימר דלאו שאין בו מעשה הוא.** דבדיבורא תליא מילתא: **ר' יהודה היא** (ד). דקא משתעי לקמן בהא מילתא: **לא עשה מעשה פטור חוץ מנשבע כו'.** דלאו"ג דלא עביד מעשה לוקה כדמפרש כט] להו לקמן: **בשם.** בשמו של הקב"ה: **נשבע מנלן.** דלוקה: אין

לא נהנין מדרבנן. והקשה הר"י יעקב למה לנו לומר דרבנן היא דלמא מדאורייתא היא כיון דמרבינן מאיש איש שנודרין העובדי כוכבים כישראל [א]דכה"ג אמר (מעילה דף ז:) בשלמי ישראל דלא נהנין דאורייתא דאע"ג דאין בהן מעילה ול"ל כיון דאין בהן קדושה לענין פיגול נותר וטמא אין בו קדושה נמי לענין הנאה דאורייתא: **ויליף נותר חילול חילול מטומאה.** וכתב ביה בטומאה [כט] בני ישראל ולא עובדי כוכבים [ל] והקשה הר"ס ונילף נותר חילול חילול מטמא שישנם בטומאה דאמר בפרק ב' דזבחים (דף טו:) דקדשי עובדי כוכבים לא קרבי בטומאה דאמר התם אלא למעוטי עובדי כוכבים השתא לין לא מרצה דאמר מר בעובדי כוכבים בין בשוגג בין במזיד לא הורצה בטומאה קרב וי"ל דיש לנו למילף טפי מטומאה [לא] [דכתיב] בהדי קרא כדאיתא בזבחים פ' ב"ש (דף מה:) דתני לוי מנין שאף בפסול זמן הכתוב מדבר ת"ל ולא יחללו את קדשי בני ישראל בשני חילולין הכתוב מדבר אחד פסול נותר ואחד פסול טומאה [לב]: **ומעשר** דגן. כתיב בני ישראל ולא עובדי כוכבים והיינו רבי שמעון [ב]דאית ליה הך דרשה אבל רבנן פליגי עליה ולישנא קמא שייך לרבנן: [לג][ב]**מאי** תרומה קדושת הגוף. ואם תאמר והא אמר [ג]הזיד במעילה באזהרה דילפינן חטא חטא מתרומה הוה לן למימר כי הכא מה תרומה קדושת הגוף ולא יהא אזהרה למעילה אלא בקדשי מזבח וקיימא לן דאפילו בקדשי בדק הבית שייך בהן אזהרה למעילה כדתנן [פ]בכריתות (דף יג:) יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ארבע חטאות ואשם אחד וקחשיב מוקדשים דשור וחמור) וכן כמה דרשות דרשינן בפ' בתרא דמעילה (דף יח:) פגם ונהנה ושליח שעשה שליחותו דגמרינן מתרומה היה לנו לומר דלא נהגי בקדשי בדק הבית וי"ל הא דמעטינן הכא קדשי בדק הבית היינו משום דכתיב הכא לה' [ו]: **והרי** מימר לאו שאין בו מעשה ולקי. ואם תאמר מאי לא פריך הכי נמי ממוציא שם רע ועדים זוממין דלאו שאין בו מעשה ולקי וי"ל דלא בעי למיפרך מהני דכתיב בהו מלקות בתורה וא"ת במסכת מכות (דף ד:) דאמר [ק]עולא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו דיליף ממוציא שם רע ופריך מה למוציא שם רע שכן קנס ולימא או נשבע או מימר או חד מהנך דשמעתין [לד] [ר][ויוכיח] וי"ל דאין ה"נ אלא תירץ שפיר או שמא לא דמי הני דהכא להני דהתם ואם תאמר כי פריך הכא והרי מימר דלאו שאין בו מעשה לימא בדיבוריה איתעביד מעשה כדאמר לקמן וי"ל דלהכ"נ הוי מצי לתרוצי [לה] אלא דשפיר שני: **אף** המקדים תרומה לבכורים. לקמן מפרש טעמא דאמר קרא מלאתך ודמעך לא תאחר מלאתך זו בכורים ודמעך זו תרומה ואמר רחמנא לא תאחר ובספרי מפרש טעמא אחרינא יקדמו בכורים שיש להן ד' שמות ורש"י מייתי ליה לקמן (ד' ד. ד"ה מפני):

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פ"ד מהלכות תרומות הלכה כ:

כ ב מיי' פ"ה מהלכות מעילה הלכה טו:

כא ג מיי' פ"א מהלכות תמורה הלכה א ופי"ח מהלכות סנהדרין הלכה ב:

תורה אור השלם

1. נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו לה' איל תמים מן הצאן בערכך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם: ויקרא ה טו
2. וידבר ה' אל אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה ולבניך לחק עולם: במדבר יח ח
3. דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדשים לי אני ה': ויקרא כב ב
4. ואכליו עונו ישא כי את קדש ה' חלל ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: ויקרא יט ח
5. ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא: ויקרא ז יח
6. לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב ואם המר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש: ויקרא כז י
7. דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש כי יפלא נדר בערכך נפשת לה': ויקרא כז ב
8. כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים לנחלה על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה: במדבר יח כד
9. כל האזרח יעשה ככה את אלה להקריב אשה ריח ניחח לה': במדבר טו יג
10. דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אלהם איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' לעלה: ויקרא כב יח
11. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא: שמות כ ו

שיטה מקובצת

א] שלו ורמי בר חמא התם תיבות א"ל נמחק: ב] תמורה או לא תיקו: ג] לא נהנין מדרבנן פי' כיון דאין בהן מעילה ע"כ לא נהנין אלא מדרבנן והקשה הר"ר יעקב בר שמואל מגולן והלא שלמים שאין מועלין בהם ואסורין בהנאה מן התורה ורי"ל דמשמע ליה דכיון שיש בהן כל הקולי' הללו שאין בהן פיגול ונותר וטמא דלא הוי מדאורייתא. תוס': ד] עי' בהשמטות בסוף המסכ': ה] ובתרומה כתיב בני ישראל בפרק האיש מקדש אמרינן תרומת עובד כוכבים מדמעת ור"ש פוטר. ופי' משו' דסבר ר"ש דגנך ולא דיגון עובד כוכבי' ורי"ו פי' משום דסבר בני ישראל ולא עובדי כוכבים: ו] ואין ס"א ואין חייבין עליהן משום פיגול ונותר וטמא מ"ט פיגול יליף עון עון מנותר כתיב גבי פיגול והנפש האוכלת ממנה עונה תשא וכתיב גבי נותר ואוכליו עונו ישא כי את קדש ה' חילל ויליף נותר חילול חילול מטומאה כתיב גבי נותר חילול כתיב גבי טומאה חילול וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו בני ישראל ולא עובדי כוכבי' כך גי' גמ' של קלף הישנות רש"י ותוס' ז"ל: ז] ענין דתמורה דבר: ח] לאמר עי' תוס' ערכין דף ה' ע"ב: ט] בערכך בני ישראל ולא עובדי כוכבים ל"א: י] ומעשר בהמה למעשר דגן. בפ' ב"ש פריך והיאך דבין למד מן המלמד ומשני. תוס': יא] כתיב כי את מעשר תיבת כל נמחק: יב] ולא עובדי כוכבים. גליון לא מצי למימר דאתא למעט נשים דכיון דאיתרבו לתמורה אין למעטיה: יג] אזרח אזרח מביא נסכים בפני עצמן ואין העובד כוכבים מביא [נסכים] בפני עצמן יכול כשהן מביאין קרבן אינו טעון נסכים לא משלו ולא משל צבור ת"ל ככה. וה"פ אזרח מביא נסכים עם הזבח ואין העובד כוכבים כו' אפילו עם הזבח יכול כו' עם הצבור ת"ל ככה: יד] כתיב בהו אות י' נמחק: טו] עי' בהשמטות בסוף המסכת: טז] אמר רב יהודה האי כללא לא איירי אלא בהני דאינן מפורשין בהן מלקות דהא נשבע ומקלל ומוציא שם רע ועדים וזוממין לוקין אע"פ שאין בהן מעשה. תוס': יז] תעשה שבתורה עשה מעשה חייב לא עשה מעשה פטור: יח] לא שאדם רשאי: יט] ממירין ואמרת הכל: כ] משום שבועות דף כ"א והרשב"א סי' קמ"ה: כא] עשה מעשה לוקה לא עשה מעשה פטור: כב] כי לא ינקה כו' גליון פי' לא הוצרך הכתוב ללמד כי לא ינקה הפושעים והמורדים כי כל דאמר קודשא בריך הוא והתן הוא כו' אלא בא לעורר ב"ד של מטה שישתדלו לנקותו ע"י מלקות. הרב המעילי ז"ל. (מעלה) גליון פי' בתשובה רק ביסורין בלא קצב': כג] מה"ד וכתיב גבי: כד] מה"ד ואין עושין תמורה השתא קא מפרשינן בברייתא דקתני ואין: כה] יחיד עושה תמורה אות ו' נמחק: כו] תמורה. ומקשינן בזבחים וכי דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בהיקש בקדשים ומתרץ מעשר דגן חולין הוא: כז] ציבור א)לענין דכתיב בספרים ולספרים דגרסי עליהן משמע: כח] כדמפרש לכולהו לקמן: כט] בטומאה וינזרו בני ישראל מקדשי: ל] עובדי כוכבים ופשטא דקרא איירי באוכל קדשים בטומאה כדאיתא בסוף הפרשה אשר יאכל מן הקדשים כו' והקשה: לא] דהא כתיבי נותר וטומאה ביחד: לב] טומאה ומיהו בתוס' הקשה ר"ב למה לי למיגמר חילול חילול מטומאה תיפוק ליה דלא יחללו גופיה איירי גם בנותר ומורי אמר דאי דתני לוי אינה דרשה גמורה דלא נצטרך עוד לדרשה דחילול חילול מטומאה שהרי בכל התלמוד היא מוכרחת ואינה אלא דרשה לגלויי לן דיש לנו לדרוש חילול חילול מטומאה יותר משאר דברים: לג] מה"ד דומיא דתרומה דקדושה קדושה: לד] דשמעתין גליון וי"ל דסבר דהוו שלשה כתובים מיהו קשה לר"י למה לי קרא גבי נשבע ומימר ר"ל דמוקמינן לדרשה אחריתי ר"ל: לה] לתרוצי גליון ב)לדבריו דלא חשיב למעשה (קאמר):

מסורת הש"ס

א) [זבחים מה.], ב) [זבחים שם ליתא], ג) [פסחים לג. קדושין נג: סנהדרין פג. זבחים מה. מעילה יט:], ד) [נ"ל ואמרת אליהם], ה) [זבחים מה. מנחות עג:], ו) [ב"מ לא. מכות ד: טז. כ: זבחים כט: סנהדרין סג:], ז) מכות טו. שבועות כא., ח) [נ"ל רבי יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי כו' וכן איתא במכות ובשבועות וכזה הבין מ"ש רש"י הכא בד"ה רבי יהודה היא דקא משתעי לקמן בהא מילתא], ט) [בשבועות כא. איתא ר"ש בן יוחאי], י) טומאה נ"ק, כ) [נ"ל מבית], ל) [מנחות עג:], מ) ופי' נ"ק, נ) [עיין תוספות קדושין מא: ד"ה הנכרי והכותי כו' וברמב"ם פ"ג מ"ט דמכות], ס) נ"ל מה, ע) [סנהדרין פה.], פ) במכות כא: יש חורש תלם אחד וחייב עליו שמונה לאוין וקחשיב דשור וחמור במוקדשין כן הגי' רש"ק, וגי' נ"ק דמעילי' ועוד קשה דתנן במס' כריתות יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד וקחשיב פסולי מוקדשין וכן כמה דרשו' וכו', צ) [וע"ע תוס' סנהדרין פד. ד"ה נמרק], ק) [נ"ל רבי יוחנן], ר) נ"ק.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר מר קדשי כצ"ל ואות מ"ו נמחק: (ב) רש"י ד"ה וכתיב גבי וכו' ולא עובדי כוכבים הס"ד ואח"כ מ"ה ואין עושין תמורה כו' השתא: (ג) ד"ה ת"ל ככה וכו' ומשל ציבור ול"ג עליהן ומשמע כצ"ל ותיבות ול"נ"א דכתיב בספרים נמחק: (ד) ד"ה רבי יהודה היא כו' דקא (מישתמעי) [משתעי] לקמן בהא מילתא הלכך הוה כעושה מעשה הס"ד ואח"כ מ"ה חוץ מנשבע:

מוסף רש"י

טובת הנאה שלו. של תורם הוי טובת הנאה שבידו ליתנו ללוי או כהן שירצה, ולא ביד מי שפרש עליו (לשון ר'). ואם בא אחר ואמר הילך סלע זה ותן תרומה זו לבן בתי כהן, של זה היא, שתרומה שלו, שנאמר (דברים כו) כי תכלה לעשר את כל תבואת זרעך וגו' ונתתה ללוי וגו', תלה הכתוב הנתינה במי שמעשרים משלו (יומא נ: ובעיי"ד ובחים מו.). **חטא חטא מתרומה.** כתיב במעילה וחטאה בשגגה וכתיב בתרומה (ויקרא כב) ולא ישאו עליו חטא, ובתרומה כתיב בבריה דהאי קרא ולא יחללו את קדשי בני ישראל (זבחים מה.). **אזרח.** בפרשת נסכים כתיב בשלח לך (במדבר טו) כל האזרח יעשה ככה, ומינה ילפינן בפרק כל התדיר (שם צא.) אזרח מלמד שמתנדבים נסכים ומביאם בפני עצמן נדבה (שם מה.). **ואין העכו"ם מביא נסכים.** אין העכו"ם מתנדב להביא נסכים בלא זבח (מנחות עג:). **ת"ל ככה.** יעשה לשור, מאחר שמנחה מלויה בקרבן ל"ש ישראל ול"ש עכו"ם, הלכך שלא דמי נסכיה יקרבו משלו ואם לאו קרבים משל ציבור, שתנאי ב"ד היא במסכת שקלים (זבחים מה.). **דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו.** בכמה דוכתי מייתינן לה, לא תותירו ממנו והנותר ממנו עד בקר, בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו, דלאו שניתק לעשה הוא, טעמא דנתן הכתוב, הא לאו הכי לקי המותיר ואע"ג דאין בו מעשה (ב"מ צא.).

רבינו גרשום

טובת הנאה שלו. שיכול לקבל מישראל חבירו זוז או סלע כדי ליתנה לבן בתו כהן: ורמי בר חמא. קא סבר מיהא לא תפשוט דההוא דקאמר רבי אבהו א"ר יוחנן דמתכפר עושה תמורה משום דקא אתי האי מתכפר מכח ישראל דקרבן דידיה עביד תמורה כלומר דהקדיש ישראל להתכפר ישראל. אבל הקדיש עובד כוכבים להתכפר ישראל דלא הוה מתחלה ועד סוף ברשות ההוא מתכפר מי מצי עביד מתכפר תמורה אי לא תיקו: לא מועלין. בהן מדאורייתא אפילו הכי (כי) לא נהנין מהן מדרבנן: ל"א איתקש תמורת בהמה למעשר בהמה. דכתיב גבי מעשר בהמה לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו וכתיב בתמורות בהמה לא יחליפנו ולא ימיר אותו ומעשר בהמה איתקש למעשר דגן כדאמר בפרק מעשר בהמה עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה: מ"ט לה' כתיב ביה. דכתיב לכל נדריהם אשר יקריבו לה' הלכך מועלין: ומקלל את חבירו בשם. הקדש. וכן המקדים תרומה לבכורים לא במפריש קא מיירי והיינו מעשה שהקדיש תרומה אלא כגון שנתן עיניו בצד זה לשם תרומה.

א) נראה דל"ל ללשון הכתוב בספרים ואין מביא עליהן אבל לספרים דלא גרסי עליהן משמע. ב) נראה דל"ל גליון ועוד י"ל דרוצה לתרץ לדבריו כו'.